

DOI: 10.5281/zenodo.2354043
UDC Classification: 336.74:336.76
JEL Classification: O17

CONCEPTUAL VIEW ON THE PROCESS OF LEGALIZATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОЦЕС ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Sergii S. Lavryk
Donetsk National University named after Vasyl Stus, Donetsk, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9771-9908
Email: s.s.lavryk@gmail.com
Recieved 07.09.2018

Лаврик С. С. Концептуальний погляд на процес детінізації економіки України. Оглядова стаття.

У статті розглянуто концептуальний підхід до стратегічного планування процесу детінізації економіки України. Зроблено ретроспективний аналіз попередніх стратегій та спроб детінізації економіки. Із застосуванням програмного пакету BPwin 7.0 запропоновано авторське бачення процесу детінізації, який містить п'ять блоків: аналіз і тенденції тіншової економіки, розробка стратегії детінізації, розробка програми впровадження дій по детінізації, реалізація програми і стратегії, контроль та оцінка ефективності від реалізації стратегії із детальним розглядом кожного з них. Акцентується увага на необхідності детінізації фінансових потоків та важливості фінансових важелів для зменшення тіншового сектора. Досліджено найбільш вагомі фактори зростання тіншової економіки.

Ключові слова: тіншова економіка, детінізація економіки, стратегія детінізації, тіншовий сектор

Lavryk S.S. Conceptual view on the process of legalization of the Ukrainian economy. Review article.

The article shows a conceptual approach to the strategic planning of the process of legalization of the Ukrainian economy. A retrospective analysis of previous strategies to legalize the economy has been made. Using the BPwin 7.0 software package, the author's vision of the legalization process was proposed, which contains five blocks: analysis and trends of the shadow economy, development of a legalization strategy, development of an implementation program for legalization, implementation of a program and strategy, monitoring and evaluating the effectiveness of implementing a strategy with detailed consideration of each of them. The attention is focused on the need for the legalization of financial flows and the importance of financial instruments to reduce the informal sector. The most significant growth factors of the shadow economy are investigated.

Keywords: shadow economy, de-shadowing of the economy, legalization strategy, shadow sector

Проблема тіншової економіки переслідує Україну від початку її існування. Досить довга історія боротьби з цим явищем мала різні результати, в залежності від періоду, на який вона припадала. Так, наприклад, найбільш гострими періодами за роки незалежності вважаються «90-ті» роки та криза 2008 р. які вкрай негативно вплинули на масштаби тіншової економіки. Масштабний перерозподіл державної та приватної власності через розкрадання, шахрайство та рекет у 90-х роках, і значні зниження податкових надходжень у бюджет у періоди кризи в результаті позначились на втраті конкурентоспроможності та недоотриманні у держбюджет коштів на рівні 2,8% у 1995 р. та 39% у 1998 р. На 1999 р. у оборті за різними даними знаходилося вже 1,5 об'єму легального обігу, тобто у грошовому вираженні близько 15 млрд. дол. США [1].

Тіншова економіка стала буденністю для українських громадян, яка забезпечувала доходом до 75% населення держави, як компенсаторний механізм на втрату державними органами можливості ефективно здійснювати соціально-економічну політику. Все це обумовило необхідність створення комплексних заходів, що покликані зменшити долю тіні в економіці та стабілізувати ситуацію, що в результаті вилілось у Програму «Послідовність. Ефективність. Відповідальність» у 2004 р., де окремим пунктом значилась «Нова стратегія детінізації економіки», що на нашу думку було значним кроком вперед [2].

Однак, нова фінансова криза та політична нестабільність не дозволили у повній мірі реалізувати програму, наслідком чого стало колосальне підвищення відтоку капіталу за кордон. За підсумками 2000-2008 рр. відплив капіталу з країни становив майже 82 млрд. дол. США, порівняно із 20 млрд. дол. США за період 1991-1999 рр., що за даними міжнародних експертів віднесло Україну до двадцятки лідируючих країн з найбільшим обсягом відпливу тіншового капіталу з країни [1]. Масштаби тіншової економіки знову пересягнули позначку у 50%, а за неофіційними оцінками показники коливались від 60% до 70% ВВП. На разі, за офіційними оцінками рівень тіншової економіки становить 33% на 1 кв. 2018 р. [3], проте, неофіційні показники значно відрізняються і коливаються від 40% до 50%, що робить проблему тіншової економіки актуальною і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням тіншової економіки присвячено багато робіт зарубіжних вчених, а саме Шнайдера Ф., Абадінскі Г., Арвай Дж., Блейдса Д., Танзі В. [4-5]. Серед вітчизняних вчених окремо хочеться виділити таких як: Базилевич В. Д., Варналій З., Ладюк О., Мазур І., Ковальчук Т., Мандибура В.,

Барановський О., Бородюк В. [6-7]. Проте, питанню побудови комплексної системи боротьби із цим явищем на нашу думку приділяється недостатня увага. Крім того, економічні передумови іноді відштовхуються, висувачи наперед юридичні проблеми існування тіншового сектора, у той час як ми впевнені, що саме економічна сторона є найважливішою для виявлення факторів зростання тіні і наступного їх подолання.

Метою статті є реалізація структурної функціональної моделі детінізації економіки України з аналізом окремих її блоків.

Виклад основного матеріалу дослідження

Фрагментарний характер боротьби з тіншовою економікою не сприяв формуванню умов економічного розвитку. Післякризовий період характеризувався зниженою дієздатністю влади та неможливістю ефективно реалізовувати соціально-економічні реформи, що у значній мірі перешкоджало надходженню інвестицій та сприяло подальшому розвитку тіншової економіки, крім того, надалі все сильніше загострювалась проблема розшарування населення.

Однак, не зважаючи на негативні оцінки та тенденції, за допомогою повернення до стратегічних основ та застосування певних кроків на шляху до детінізації вдалось досягти і зберегти масштаби тіншової економіки на рівні 34-35% протягом 2011-2013 рр. [3]. До цих кроків можна віднести: виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 рр., якою передбачено зменшення податкового навантаження на бізнес-середовище, спрощення адміністративних процедур і вдосконалення процедур адміністрування податків; схвалення Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 рр., яка показала хороші результати за цей період; приведення законодавства у відповідність з рекомендаціями FATF; перехід до загальної системи оподаткування прибутку страховиків.

Разом з тим, реалізації зазначених заходів є недостатньо для забезпечення подальшої детінізації економіки. Протягом 2016-2017 рр. спостерігається незначне поліпшення бізнес-клімату (відповідно до рейтингу Doing Business-2018 Україна посіла 76 місце серед 190 країн; у рейтингу Doing Business-2016, уточненому відповідно до методології, застосованій в останньому Звіті, Україні належало 81 місце серед 189 країн [8]) та відносна макроекономічна стабільність (за підсумком 3 місяців 2018 р. зростання реального ВВП становило 3,1% [3]), однак, такі фактори, як: девальвація валютного курсу гривні, підвищення комунальних платежів та податків, нестабільність податкової політики та збереження воєнної активності на території країни – негативно впливають на процес зменшення тінізації економіки. Досягнення оптимального рівня тіншової економіки повинно стати головною ціллю нової стратегії детінізації.

Наданий нами концептуальний погляд на процес детінізації економіки України має на меті зробити можливим боротьбу з тінню всеохоплюючою, в результаті чого можливо було б виявляти найбільш гострі фактори та оперативно реагувати на них. Представлена у такий спосіб стратегія детінізації дозволяє проводити структурний аналіз із виокремленням більш небезпечних сегментів тіншової економіки, галузей економіки із найбільшою тінізацією та причинами, що спричиняють зростання тіні у тій чи іншій сфері або взагалі по державі.

Концепція стратегії детінізації України для наочності представлена у теоретичній моделі за допомогою пакету комп'ютерної підтримки технології моделювання IDEF BPwin 7.0.

У реалізації структурної функціональної моделі детінізації економіки України шириною виступає вся держава, а глибиною – чотири рівні декомпозиції (розподілення). Модель-концепція розглядається з точки зору розробника, тобто тих, хто розробляє і впроваджує стратегії детінізації і розвитку економіки держави. Стрілки:

- ліворуч – це вхід, тобто безпосередньо інформація і ресурси, які використовуються для аналізу або розробки;
- зверху – це управління, чим керується розробник при аналізі чи розробці стратегії (програми), частіше за все, це методологія, закони, пропозиції та рекомендації експертів у конкретній сфері;
- знизу – безпосередньо виконавець та особа, чи організація, що здійснює контроль;
- праворуч – результат після виконання блоку.

Таким чином, згідно з цим, контекстна діаграма буде виглядати наступним чином (рис. 1).

Входом служать дані про фактори, що впливають на тіншову економіку, закордонний досвід та дані про поточний стан легальної і нелегальної економіки. Управлінням є Закони і нормативно-правові акти України, пропозиції уповноважених виконавцями експертів, адаптивність до українських реалій. Механізмом (виконавцями) будуть розробники та контролюючі органи, а виходом буде зменшення рівня тіншової економіки і рекомендації для удосконалення, які можуть бути отримані в ході реалізації даної моделі.

Далі була здійснена декомпозиція на 5 процесів: аналіз і тенденції тіншової економіки, розробка стратегії детінізації, розробка програми впровадження дій по детінізації, реалізація програми і стратегії, контроль та оцінка ефективності від реалізації стратегії.

Спочатку виконується аналіз тіншової економіки, досліджуються тенденції, так як результати даного аналізу необхідні, щоб розробити стратегію детінізації економіки. При розробці стратегії детінізації необхідно враховувати результати попереднього аналізу, тому до цих процесів йде стрілка входу -

«Результати аналізу». Виходи з процесів по розробці стратегії та програми зливаються в одну стрілку, що веде на вхід процесу по їх реалізації. Потім здійснюється контроль за виконанням та оцінка ефективності їх реалізації. Це дозволить зрозуміти, чи продовжувати діяти в цьому напрямку або необхідно ввести коригування в розробку стратегії і програми (наявність стрілки виходу «Рекомендації», яка може служити управлінням для процесів розробки стратегії і програми). Зазначимо, що в управлінні додатково з'являються рекомендації FATF, а механізм розробки доповнює Міністерство фінансів України (Мінфін), як окрема структура.

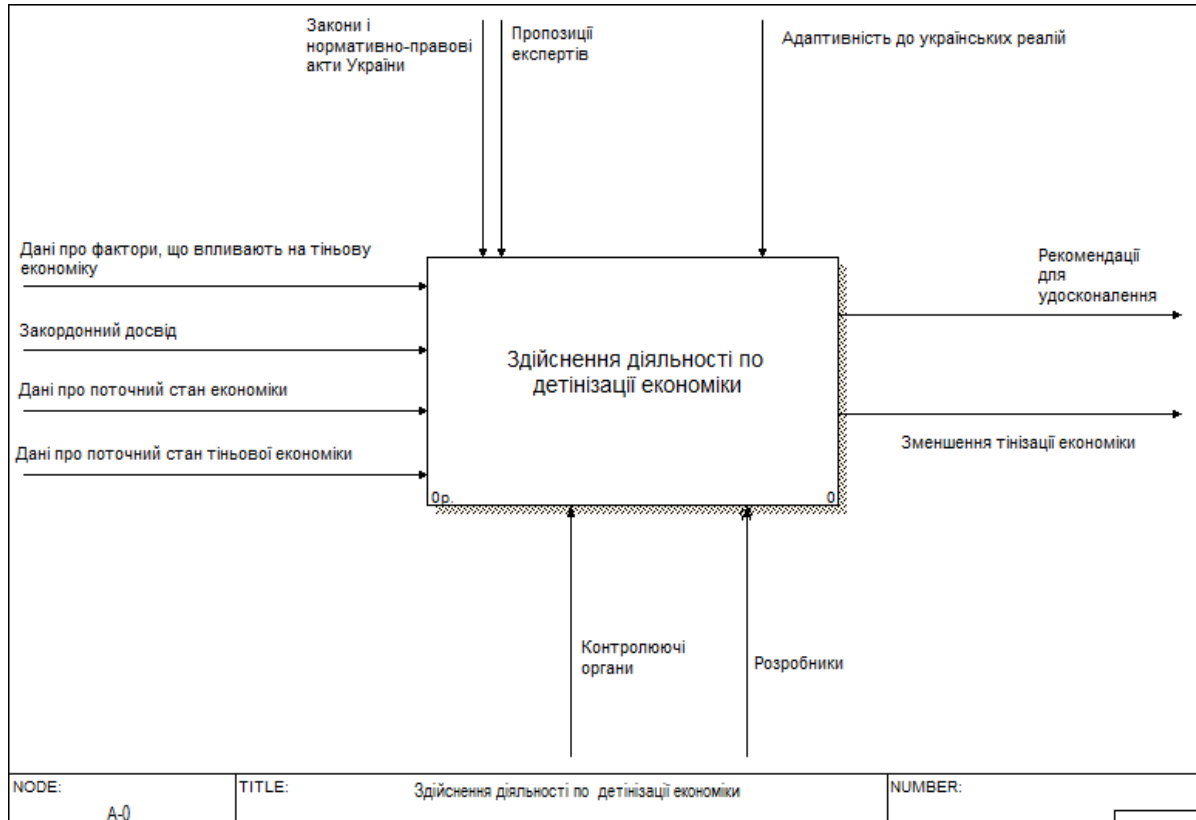

Рис. 1. Контекстна діаграма моделі
Джерело: власна розробка автора

Даний рівень декомпозиції буде виглядати наступним чином (рис. 2).

Далі більш детально звертаємося до кожного процесу і проводимо декомпозицію на простіші процеси. «Аналіз і тенденції тіньової економіки» поділяється на 4 підпроцеси, які у свою чергу поділяються на базові процеси:

- Процес збору даних із різних джерел.
- Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів тіньової економіки:
  1. аналіз економічних факторів;
  2. аналіз політичних факторів;
  3. аналіз соціальних факторів;
  4. аналіз інших факторів.
- Аналіз і оцінка сегментів тіньової економіки:
  1. неформальна, незареєстрована економічна діяльність (unrecorded);
  2. прихована, нерегульована економічна діяльність (irregular);
  3. кримінальна, чорна економічна діяльність (black).
- Аналіз стану економічних підсистем України:
  1. аналіз паливно-енергетичного комплексу;
  2. аналіз будівельно-монтажного комплексу;
  3. аналіз агропромислового комплексу;
  4. аналіз інтелектуальної сфери діяльності;
  5. аналіз торговельного сектора;
  6. аналіз зовнішньоекономічної сфери діяльності;
  7. аналіз зовнішньоекономічної сфери діяльності;
  8. аналіз фінансового сектора;
  9. аналіз сектора соціальних послуг.

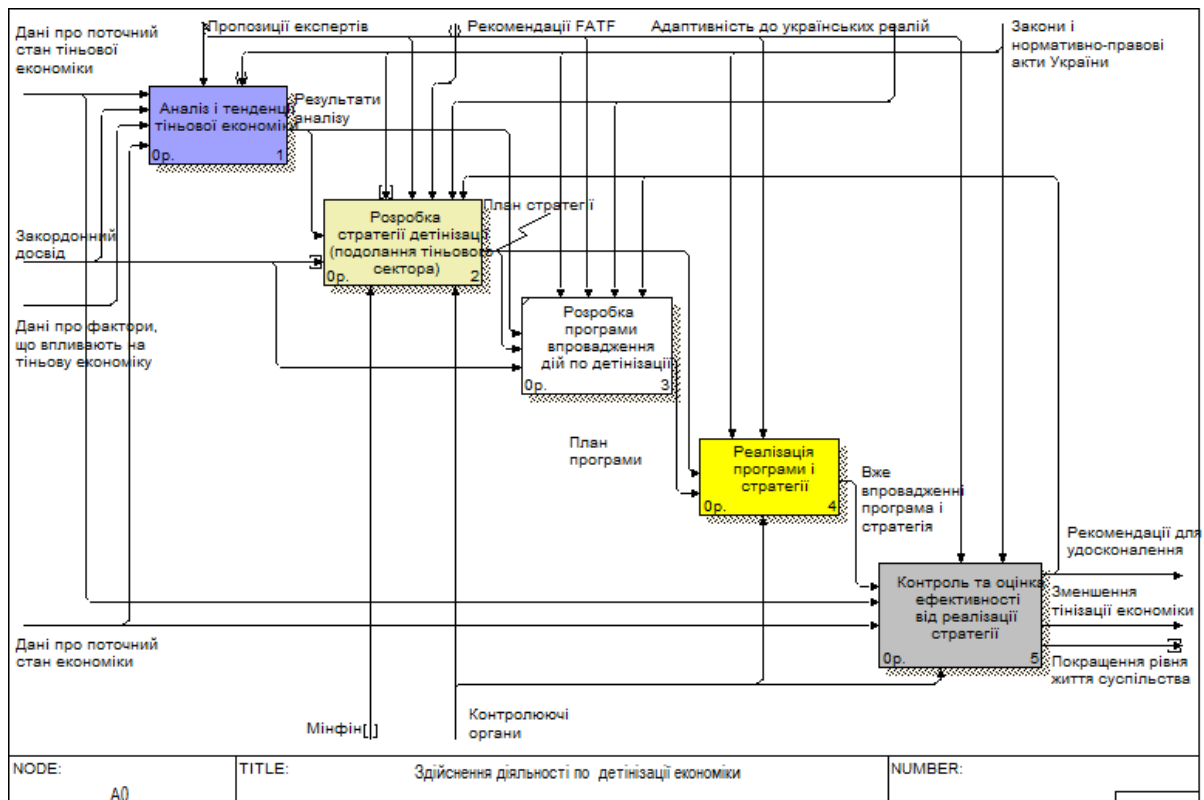

Рис. 2. Діаграма декомпозиції «Здійснення діяльності по детінізації економіки»
Джерело: власна розробка автора

Такий розподіл необхідний для того, щоб окремо розглянути і проаналізувати зовнішні і внутрішні фактори тіньової економіки та оцінити стан різних економічних сфер і підсистем країни. Входом для даних процесів слугують різні статистичні дані та закордонний досвід; на виході результати проведеної роботи будуть зливатися в одну стрілку «Результати аналізу», яка буде використовуватися в подальшому в якості вхідних даних для прийняття рішень щодо створення стратегії. Важливим моментом є наявність в управлінні «методології дослідження» – це пов'язано з тим, що окремі суб'єкти в механізмі, як то «науковці і незалежні аналітичні агентства» чи «Держстат» (Державна служба статистики України) та «Мінекономрозвитку» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України), всі вони повинні дотримуватись певної методології і структурованості у своїх дослідженнях.

Сегменти тіньової економіки для аналізу було обрано згідно із нашою класифікацією [10]. Пункт управління «пропозиції експертів» представляє собою спеціально сформований, відповідальним за створення стратегії органом, (Мінфін, Мінекономрозвитку) відділ з дипломованими спеціалістами та досвідом роботи у даних сферах, який уповноважений здійснювати консультативну роботу та надавати рекомендації. Декомпозиція має вигляд (рис. 3).

При декомпозиції процесу «Розробка стратегії детінізації» було зроблено висновок, що будь-який тіньовий процес так чи інакше відноситься до тіньового фінансового потоку, звідси – при розподілі на 4 складових процеси, «детінізація фінансових потоків» включає в себе 3 останні: «легалізація ринку праці», «детінізація ринку землі та нерухомості», «інші заходи» (рис. 4). Ринок праці, землі та нерухомості обрані окремо як такі, що здійснюють вагомий вплив на зростання тіньового сектора і більше за інші піддаються регулюванню за допомогою фінансових важелів, а, отже, заслуговують на найбільшу увагу.

Далі здійснюється декомпозиція найбільш важливих елементів пов'язаних з детінізацією фінансових потоків. Саме на цьому етапі нами пропонується застосовувати важелі, за допомогою яких можна здійснювати регуляцію тіньових процесів. Здійснений нами аналіз вказує на необхідність зосередити увагу на зменшенні готівкової маси в економіці, протидію доларизації економіки, підвищення інвестиційної привабливості та повернення тіньових капіталів в економіку, спрощення адміністрування податків, забезпеченні стабільності у податковому законодавстві і уникнення надмірного податкового тягаря для населення і підприємців, продовжувати валютну лібералізацію.

Наведемо лише деякі аналітичні підтвердження, щодо необхідних кроків у забезпеченні детінізації фінансових потоків.

Суб'єкти господарювання з ознаками фіктивності стали основою для створення «конвертаційних (конверсійних) центрів», обіг яких лише за перші 4 місяці 2018 р. склав 5 567 млн. грн. [11], що приблизно 1,2 млрд. грн. недонадходження до бюджету. За 2017 р. оперативними підрозділами ДФСУ

припинено протиправну діяльність 65 конвертаційних центрів, якими було проконвертовано 13,6 млрд. грн., а збитки від їх діяльності склали 2,5 млрд. грн. [12], що порівняно з 2018 р., при збереженні динаміки значно менше.

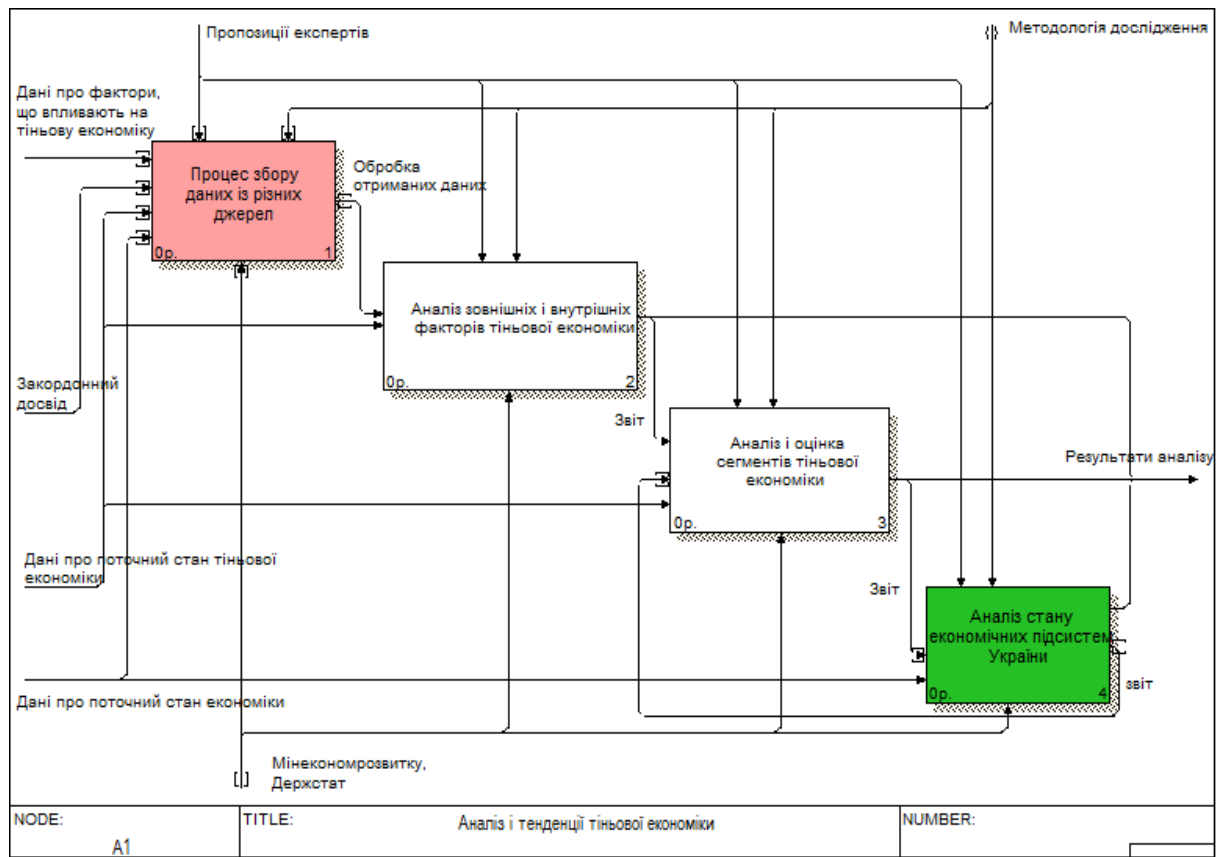

Рис. 3. Діаграма декомпозиції «Аналіз і тенденції тіньової економіки»

Джерело: власна розробка автора

Станом на початок 2018 р. лише за офіційними оцінками НБУ (Національний банк України) у руках населення перебуває готівки на суму 361,5 млрд. грн., що на 20,5 млрд. грн (або на 6,0%) більше, ніж на початок 2017 р. Міністр соціальної політики Андрій Рева зазначив, що на 2017 р. припадало близько 26 мільйонів осіб працездатного віку, що з урахуванням попередньої інформації про кількість готівки дає можливість вказати на цифру у приблизно 14 тисяч грн. заощаджень на одну людину, без урахування дітей, пенсіонерів та економічно неактивного населення [14]. Така цифра вбачається нереалістичною з оглядом на велику кількість працюючих пенсіонерів та малу суму накопичень. Зважаючи на це, допускаємо, що значні суми накопичень населення перебувають у валюті, в результаті чого виникає доларизація економіки, яка деструктивно впливає на економіку та є причиною фінансових дисбалансів у банківській системі та бізнесу.

Говорячи про доларизацію варто вказати на те, що у 2017 р. доларизація депозитів та кредитів зменшилась відносно пікових показників у 2015 р. – 48% та 53% відповідно, але залишається на досить високому рівні у порівнянні із докризовими показниками 2013 р. які на даний момент складають 45% по депозитам, що на 1 в. п. менше ніж у 2016 р. та 44% по кредитах відповідно до 49% у 2016 р. Загалом вбачається позитивна тенденція із поступовим зниженням доларизації активів та зобов'язань. Проте, за даними НБУ у III кварталі 2017 р. значно зросли валютні кошти населення в державних банках на 5,5% за квартал або на 17,8% у річному обчисленні, що опосередковано свідчить про перетікання грошей з депозитів на поточні рахунки, а від так, де факто, зменшення валюти в обігу не відбувається [14].

Додамо, що в Україні високий рівень тіньової економіки забезпечується великою кількістю факторів, одним з таких є низький рівень довіри до банків (21% у 2013 р. дає Інститут Геллапа [15] та 1,9 балів із 5 у 2017 р. згідно Асоціації захисту банків [16, с. 7]), через що зберігається постійний попит на готівку. Повернення довіри до банків, спрощення черговості повернення коштів із збанкрутілих банків є пріоритетним напрямом [17]. Проведене дослідження дає змогу говорити про те, що підвищення електронних платежів також можна вважати одним з таких напрямів, так кількість POS-терміналів на 1 млн. населення становила 4,5 тис. шт., це на 4,4 тис. шт. менше ніж у Росії, та на 39,1 тис. шт. менше ніж у США [18]. Зазначені дані дають змогу зробити висновок про недостатню кількість терміналів, навіть при наявності масштабної боротьби з готівкою в Україні.

Платіжні інтернет системи мають широку популярність серед фрілансерів, використовуються для оплати праці і, таким чином, минають оподаткування. До того ж ці системи, через можливість їх анонімного використання, використовуються кримінальним сектором для фінансування тероризму, наркоторговлі тощо. Криптовалюта стрімко розвивається і встановити статус цифрових грошей є актуальною задачею. Зарубіжний досвід говорить нам про те, що визнання криптовалюти у якості платіжного засобу між фізичними особами, інтерпретація у якості товару для обміну або, навіть, прирівняння до валюти у її класичному значенні – це вірний напрям до шляху легалізації цифрових грошей, що дозволить їм м'яко увійти в законодавчу базу країни і діючу економіку.

Небезпека використання «технічних» цінних паперів полягає у формальному збільшенні витрат та статутного капіталу підприємств за їх допомогою, не висвітлення реальних доходів та непродуктивне виведення капіталів за межі країни.

Щодо легалізації ринку праці, широко відомо про колосальні суми заробітних плат, що виплачуються у конвертах. Ще в 2012 р. голова Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва надав інформацію, згідно якої неофіційну заробітну плату в Україні отримують понад 5 млн. працездатних громадян, тобто сума зарплат, що виплачуються неофіційно, перевищує 145 млрд. грн. [19]. Питання продовжує бути проблемним, лише за 2018 р. Державна фіскальна служба України вивела з тіні 75 тис. заробітчан [20].

На сьогодні очевидною проблемою є неодноразове збільшення комунальних платежів та відсутність стабільності у податковій політиці країни. Не менш гостра проблема полягає у майже повній відсутності довіри до пенсійної системи. Солідарна система не може ефективно функціонувати при великій кількості пенсіонерів – на даний момент на 1 пенсіонера припадає 1 працюючий громадянин, так званий принцип «спадкоємності поколінь». Ситуацію ще більше погіршує негативна демографічна динаміка. Необхідність декількох джерел для формування пенсійних виплат очевидна, такими повинні стати накопичувальна система та пенсійне страхування.

Міжнародний досвід дає можливість говорити про ефективність таких дій, по-перше – держава отримує у розпорядження колосальний інвестиційний ресурс, по-друге – відбувається стимуляція страхового ринку, чого так не вистачає українській економіці, по-третє – це дасть можливість стимулювати громадян з перших років кар'єри піклуватися про власну забезпечену старість та власноруч розпоряджатися збереженнями (заповідати або подарувати нащадкам). Боротьба з толерантним відношенням до виплат неофіційних заробітних плат – важливий елемент детінізації ринку праці.

Від так, основними напрямками детінізації виступають:

— Детінізація фінансових потоків

1. здійснення подальшої валютної лібералізації;
2. удосконалення системи регулювання ринків фін.послуг, фондового ринку та вексельного обігу;
3. обмеження можливостей використання «технічних» акцій та посилення контролю за оборотом векселів;
4. зменшення готівкової маси у оберті та боротьба із доларизацією;
5. посилений контроль за платіжними системами у мережі інтернет;
6. прийняття всіх принципів BEPS;
7. легалізація операцій по розрахункам віртуальними-валютами.

— Удосконалення податкової політики:

1. зменшення податкового навантаження на підприємців і населення;
2. створення гнучкої пільгової системи;
3. боротьба із конвертцентрами та схемами агресивної мінімізації податків;
4. визначення правового статусу та порядку оподаткування криптовалют (грошових сурогатів);
5. спрощення адміністрування податків.

— Легалізація ринку праці:

1. дотримання політики непогіршення умов ведення бізнесу та оплати праці;
2. зміна та доповнення сучасної пенсійної системи;
3. посилення відповідальності за видачу заробітної плати у конвертах та ухилення від сплати податків для підприємців.

— Детінізація ринку землі та нерухомості:

1. прозорість щодо передачі власності та користування земельними ділянками державної та комунальної власності;
2. оцінка майна/оподаткування;
3. спрощення процедур передачі у власність або оренду земельних ділянок промисловості, які є у власності фіз. або юр. осіб;
4. боротьба із схемами переведення земель сільськогосподарського призначення у інші категорії земель.

Детінізація земельних відносин створить передумови для ефективного управління земельним ринком у контексті реалізації земельних реформ, що дозволить вести прозорий облік, оцінку та контроль за використанням землі. Централізована оцінка майна з можливістю використання її для подальшого оподаткування, як альтернатива способу за квадратурою.

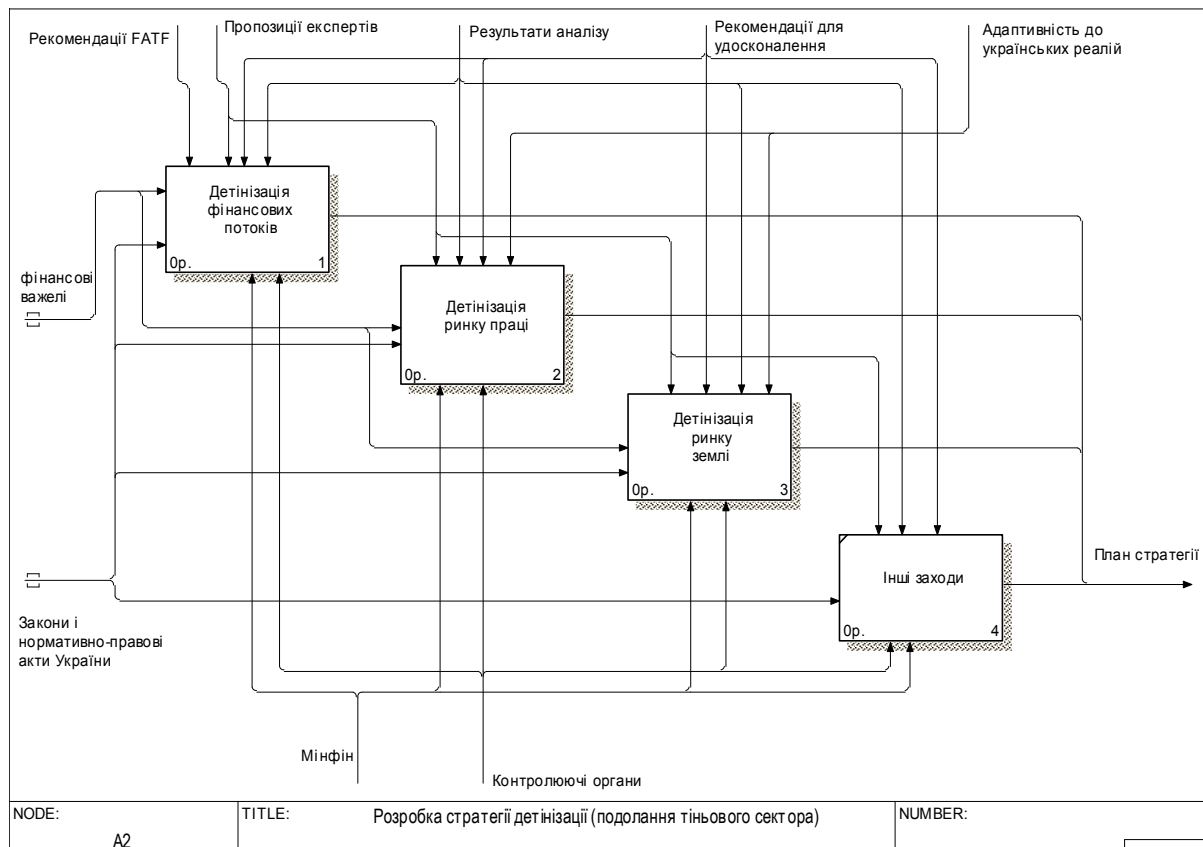

Рис. 4. Декомпозиція процесу «Розробка стратегії детінізації»

Джерело: власна розробка автора

Наступним етапом є «Розробка програми впровадження дій по детінізації» з наступною її реалізацією через процес «Реалізація програми і стратегії» (рис. 2). Входом виступає план стратегії і програми, який витікає з попередньої розробки стратегії, ці елементи обробляються і щодо них складається графік, щоб реалізація не проходила в хаотичному порядку, а була підпорядкована певним планом. Декомпозиція цього процесу виглядає так: розробка графіка реалізації, призначення відповідальних за обраними напрямками реалізації, забезпечення контролю реалізації. Далі графік надходить на вхід наступного процесу, в ході якого він обробляється і призначаються відповідальні за кожним напрямом, щоб реалізація здійснювалася в установленому порядку, а також щоб призначені могли контролювати процес і надалі доповідати про поточний стан реалізації. Далі йде забезпечення контролю реалізації, тобто необхідна координація дій всіх, хто здійснює реалізацію.

Крім цього, стрілками управління можуть бути «Результати аналізу» і «Рекомендації», які ми отримуємо і якими повинні керуватися для досягнення максимальної ефективності після проведення останнього етапу «Контроль та оцінка ефективності від реалізації стратегії».

Контроль та оцінка ефективності важливий процес, необхідний для того, щоб скоригувати стратегію у відповідності до умов та поставлених задач. Входом виступає вже впроваджені програма і стратегія, отримані дані обробляються і аналізуються (рис. 2). Потім, на вхід другої роботи надходять проаналізовані дані, а також поточний стан тіньової економіки (тобто до реалізації стратегії і програми), і в процесі роботи дані порівнюються і аналізуються, тому на виході маємо рекомендації (для коригування стратегії і програми), а також зменшений рівень тіньової економіки та покращення рівня життя суспільства.

Для зручності перегляду було створено трирівневу діаграму вузлів. В результаті діаграма дерева вузлів має вигляд (рис. 5).

Попередня стратегія детінізації залишила по собі ряд невирішених питань, які сприяють погіршенню ринкового середовища та є головними чинниками тінізації економіки. До їх числа можна віднести: недоліки у регуляторному механізмі і правовому забезпеченні підприємницької діяльності; фіскальний характер податкової політики; поширення прихованої зайнятості; недосконалість бюджетної політики; недостатня ефективність управління державним майном; неефективний контроль за перетвореннями власності. Нова стратегія повинна відповідати всім сучасним запитам і не тільки вирішувати проблеми попередньої, але і превентивно протидіяти тим, які можуть виникнути, як наприклад розглянуте нами питання криптовалют (грошових сурогатів).

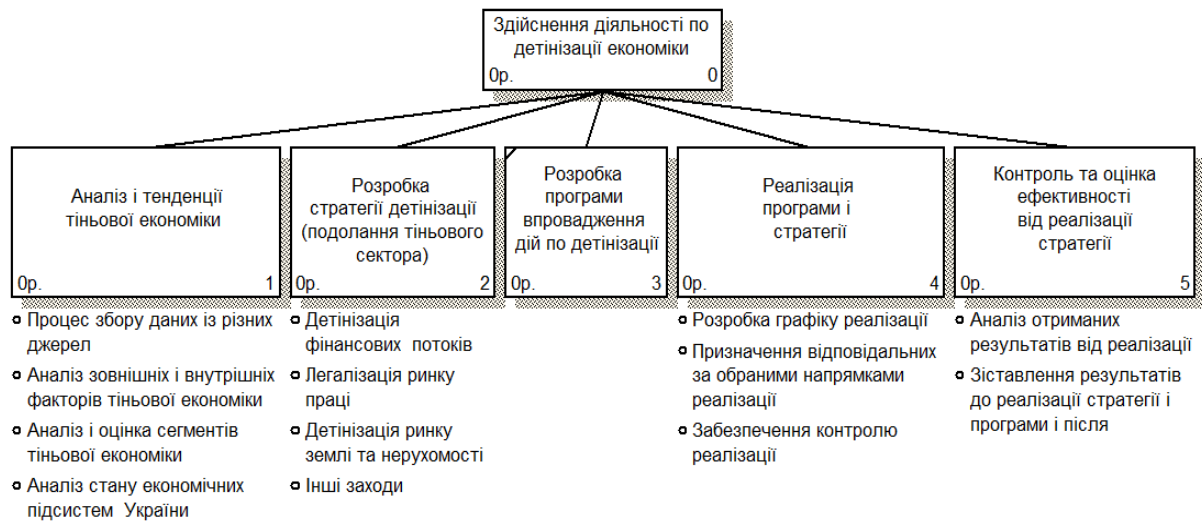

Рис. 5. Діаграма дерева вузлів (3 рівня)

Джерело: власна розробка автора

Представлена у такому вигляді концепція вбачається нам найбільш зрозумілою і правильною з тої позиції, що беручи позитивні сторони бізнес-моделювання маємо модель, де керівний персонал, який займається загальною розробкою стратегії не знає тонкощів проблематики окремо взятої сфери, в той час як спеціалісти і аналітики, що працюють «на місцях» не бачать картини в цілому, тому для опису процесу детінізації необхідно побудувати модель, яка буде адекватна відносно предметної області, отже, вона повинна містити в собі знання всіх учасників процесу організації детінізації економіки. Лише в такому випадку можна розраховувати на своєчасне реагування на виникаючі проблеми з ефективними інструментами вирішення. Інша позитивна сторона, боротьба з тіньовою економікою не лише інструментами законотворців, а і фінансовими важелями. Тобто вирішується проблема, коли економічні проблеми розглядаються з точки зору права, а не економіки.

Висновки

Підводячи підсумок можна сказати, що тіньова економіка залишається актуальною проблемою не зважаючи на всі зусилля наукової і практичної спільноти. За оцінками департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Мінекономрозвитку рівень тіньової економіки в Україні становить 33% від ВВП у 1 кв. 2018 р., що на 4 в. п. менше за попередній період [3], проте, Асоціація дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА) у своєму звіті за 2017 р. наводить цифру у 46,12% від ВВП [21], що ставить Україну на третє місце у світі у рейтингу країн з найбільш тінізованою економікою. Отже, вкрай важливо протидіяти найбільш вагомим факторам тіньової економіки, до яких ми відносимо: надмірну кількість готівкової маси в економіці, доларизацію економіки, низьку інвестиційну привабливість, необхідність спрощення адміністрування податків, забезпечення стабільності у податковому законодавстві і уникнення надмірного податкового тягаря для населення і підприємств, необхідність валютної лібералізації. Найбільш поширені тіньові схеми, як то конвертцентри, схеми з ОВДП та векселями, тіньові схеми із відмиванням брудних коштів через електронні платіжні системи та інші схеми повинні бути детально розглянуті із виявленням їх слабких місць, так як на разі, частіше за все, ведеться боротьба саме з наслідками, а не з причинами.

Abstract

The shadow economy has become commonplace for Ukrainian citizens, which was used as a compensatory mechanism after the state authorities losing the ability to effectively implement social and economic policies. At the moment, according to official estimates, the level of the shadow economy is 33% in Q1 2018, however, informal figures differ significantly and range from 40% to 50%, which makes the problem of the shadow economy relevant today. A retrospective analysis of previous legalization programs that have been used since the beginning of the independence of the state indicates that most of these steps did not have a strategic basis and were used fragmentary, therefore they were not fully effective.

In our opinion, insufficient attention is paid to the issue of building an integrated system to combat this phenomenon. The aim of the article is to implement a structural functional model of the legalization of the Ukrainian economy with the analysis individual blocks.

The conceptual view we gave to the process of legalization of the Ukrainian economy is aimed at making possible a comprehensive struggle with the shadow, as a result it would be possible to identify the most acute factors and promptly react to them. The presented strategy of legalization in the theoretical model with the help

of the package of computer support for modeling technology IDEF BPwin 7.0. allows to carry out a structural analysis with the allocation of more dangerous segments of the shadow economy, sectors of the economy with the greatest shadows and find the reasons that cause the growth of shadow in a particular area or in the country.

The block of legalization of financial flows, the labor market and the land market is being examined in detail, where we analyze the most significant factors causing the growth of the informal sector. Attention is focused on the importance of applying precisely financial instruments to reduce the shadow economy. The ways to overcome these problems are proposed.

Summing up, we can say that the shadow economy remains an urgent problem, despite all the efforts of the scientific and practical community. It is important to counteract the most significant factors of the shadow economy, to which we attribute: excess cash mass in the economy, dollarization of the economy, low investment attractiveness, the need to simplify tax administration, ensure stability in tax legislation and avoid excessive tax burden for the citizens and entrepreneurs, and continuation monetary liberalization.

Список літератури:

1. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf.
2. Кабінет міністрів України, розпорядження: «Про забезпечення виконання Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році» та Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Послідовність. Ефективність. Відповідальність» у 2004 році», документ v7888500-17, редакція від 26.05.2017 // База даних «Законодавство України»/ВР України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522-2004-%D1%80>.
3. Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2018 року / Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Мінекономрозвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=ca3fb301-9eea-45ec-9e66-321445b93254>.
4. С Elgin, F. Schneider. Shadow Economies in OECD Countries: DGE vs. MIMIC Approaches [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/EC2013_13.pdf.
5. Gutmann P.M. The Subterranean Economy / Gutmann P.M. // Financial Analysts Journal, 1977 – Vol. 34/1.
6. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика: моног. / І.І. Мазур. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 239 с.
7. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України / З.С. Варналій // Вісник Вінницького політехнічного інституту: економіка та менеджмент. – Вінниця: ВНТУ, 2014. № 1. – с. 47-53.
8. Мінекономрозвитку: що вплинуло на позицію України у рейтингу Doing Business 2018? / Прес-служба Міністерства економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1b8eeb16-7a27-4dd0-9c8d-98a4bc4dc063&title=Minekonomrozvitku-SchoVplniluloNaPozitsiiuUkrainiUReitinguDoingBusiness2018>.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Лаврик С.С. Сучасні проблеми подолання тіньової економіки України / С.С. Лаврик // Финансы, учет, банки. – 2016. – Вып. 1. – С. 256-254.
11. Оперативні новини // Державна фіскальна служба України, офіційний портал. дата оновлення: 09.09.2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/operativni-povini>.
12. Звіт Державної фіскальної служби України за 2017 рік // Державна фіскальна служба України, офіційний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/223549.PDF>.
13. Менше половини из 26 миллионов трудоспособных платят ЕСВ [Електронний ресурс] / Информационное агенство Бизнес Цензор 2017 г. 12 октября. – Режим доступу: https://biz.censor.net.ua/news/3034119/menshe_poloviny_iz_26_millionov_trudosposobnyh_platyat_esv_geva.
14. Національний банк України «Огляд банківського сектору» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=37591358.
15. Loschky J., Ray J. Europeans Give Banks Little Credit [Електронний ресурс] / J. Loschky // Gallup, Inc., 2014 – Режим доступу: <http://news.gallup.com/poll/174836/europeans-give-banks-little-credit.aspx>.
16. Индекс эффективности банковской системы 2017. Ассоциация защиты банков [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://bit.do/2017-pdf>.

17. Скірка А.С. Проблематика фінансової діяльності фонду гарантування вкладів фізичних осіб / А.С. Скірка, Б.П. Адамик // Гроші, фінанси і кредит. – 2017. – Вип. 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/90.pdf>.
18. Концепція проекту НБУ «Cashless economy», Київ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31538042>.
19. Загальна сума «сірих» зарплат в Україні перевищує 145 млрд грн [Електронний ресурс] / Інформаційне агентство finance.ua. 2012 р. 24 жовтня. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/289986/zagalna-suma-siryh-zarplat-v-ukrayini-perevyshhuye-145-mlrd-grn>.
20. 75 тисяч виведених з тіні працівників / Державна фіскальна служба України, офіційний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-56580.html>.
21. Emerging from the shadows The shadow economy to 2025. Association of Chartered Certified Accountants (ACCA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf.

References:

1. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013. Retrieved from http://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf [in English].
2. The Cabinet of Ministers of Ukraine, the decree "On ensuring the implementation of the Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine" On the Internal and External Situation of Ukraine in 2003" and the Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Sequence. Efficiency. Responsibility" in 2004, document v7888500-17 edited from 05.26.2017] // Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" [Database "Legislation of Ukraine". VR Ukrainy. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522-2004-%D1%80> [in Ukrainian].
3. Trends in the shadow economy in Ukraine in the first quarter of 2018. Departament ekonomichnoi stratehii ta makroekonomichnoho prohnozuvannia Minekonomrozvytku Ukrainy. Retrieved from <http://me.gov.ua/Documents/Download?id=ca3fb301-9eea-45ec-9e66-321445b93254> [in Ukrainian].
4. Elgin, C., Schneider, F. (2013). Shadow Economies in OECD Countries: DGE vs. MIMIC Approaches Retrieved from http://www.econ.boun.edu.tr/content/wp/EC2013_13.pdf [in English].
5. Gutmann, P.M. (1997). The Subterranean Economy. Financial Analysts Journa, 34/1 [in English].
6. Mazur, I.I. (2008). legalization of the Ukrainian economy: theory and practice: monogams. Vydavnycho-polihrafichnyj tsentr "Kyivskyj universytet", 239. [in Ukrainian].
7. Varnalij, Z.S. (2014). Theoretical Foundations of the legalization of the Ukrainian Economy. Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu: ekonomika ta menedzhment, 1, 47-53. [in Ukrainian].
8. Ministry of Economic Development: what influenced the position of Ukraine in the Doing Business 2018 rating? Pres-sluzhba Ministerstva ekonomichnoho rozvytku. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1b8eeb16-7a27-4dd0-9c8d-98a4bc4dc063&title=Minekonomrozvytku-SchoVplinuloNaPozitsiiUkrainiUReitinguDoingBusiness2018-> [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Lavryk, S.S. (2016). Modern problems of overcoming the shadow economy of Ukraine. Fynansy, uchet, banky, 1, 256-254 [in Ukrainian].
11. Operational news. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy, ofitsijnyj portal. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/operativni-novini> [in Ukrainian].
12. Report of the State Fiscal Service of Ukraine for 2017. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy, ofitsijnyj portal. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/data/files/223549.PDF> [in Ukrainian].
13. Less than half of the 26 million able-bodied people pay ERUs. Ynformaytsonnoe ahenstvo Byznes Tsenzor. Retrieved from https://biz.censor.net.ua/news/3034119/menshe_poloviny_iz_26_millionov_trudosposobnyh_platyat_esv_reva [in Ukrainian].
14. National Bank of Ukraine "Bank Sector Review". Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=37591358 [in Ukrainian].
15. Loschky, J., & Ray, J. (2014). Europeans Give Banks Little Credit. Gallup, Inc. Retrieved from <http://news.gallup.com/poll/174836/europeans-give-banks-little-credit.aspx> [in Ukrainian].
16. Indeks efektyvnosti bankivskoi systemy (2017). Banking System Efficiency Index. Asotsiatsiia zakhystu bankiv. Retrieved from <http://bit.do/2017-pdf> [in Ukrainian].
17. Skirka, A.S., & Adamyk, B.P. (2017). The problem of the financial activities of the fund for guaranteeing deposits of individuals. Hroshi, finansy i kredyt, 19. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/90.pdf> [in Ukrainian].
18. The concept project "Cashless economy" (2016). Natsionalnyj bank Ukrainy. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31538042> [in Ukrainian].

19. The total amount of "gray" wages in Ukraine exceeds UAH 145 billion. Informatsijne ahentstvo. Retrieved from <https://news.finance.ua/ua/news/-/289986/zagalna-suma-siryh-zarplat-v-ukrayini-perevyshhuye-145-mlrd-grn> [in Ukrainian].
20. 75,000 workers removed from the shadows. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy, ofitsijnyj portal. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-56580.html> [in Ukrainian].
21. Emerging from the shadows The shadow economy to 2025. Association of Chartered Certified Accountants (ACCA) Retrieved from http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf [in English].

Посилання на статтю:

Лаврик С. С. Концептуальний погляд на процес легітимізації економіки України / С. С. Лаврик // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2018. – № 3 (5). – С. 59-69. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejoru/2018/No3/59.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.2354043.

Reference a Journal Article:

Lavryk S. S. Conceptual view on the process of legalization of the Ukrainian economy / S. S. Lavryk // Economic journal Odessa polytechnic university. – 2018. – № 3 (5). – С. 59-69. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejoru/2018/No3/59.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.2354043.

